

องค์ประกอบความสุขของครอบครัวข้ามรุ่นในชนบทอีสาน Happiness Elements of Skipped-Generation Families in Rural North-eastern, Thailand

วัฒนชัย ขวาลำธาร (Wattanachai Kwalamthan)* ดร.ดุสฎิ อายูวัฒน์ (Dr.Dusadee Ayuwat)^{1**}

ดร.วนิชชา ณรงค์ชัย (Dr.Wanichcha Narongchai)^{***}

(Received: January 1, 2018; Revised: March 29, 2018; Accepted: April 3, 2018)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาองค์ประกอบความสุขของครอบครัวข้ามรุ่นในชนบทอีสาน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีหน่วยในการวิเคราะห์ 2 ระดับ ได้แก่ (1) ระดับชุมชน มีผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโสในชุมชน และคณะกรรมการชุมชน จำนวน 8 คน (2) ระดับครอบครัว มีผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยครอบครัวข้ามรุ่นที่มีลักษณะการอยู่อาศัยแตกต่างกัน จำแนกตามจำนวนสมาชิกในครอบครัว ทั้งหมด 20 ครอบครัว ในตำบลโพนโศ อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ โดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก ผ่านแนวทางการสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และนำข้อมูลมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา เพื่อหาข้อสรุปจากปรากฏการณ์ เก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เดือนพฤษภาคม-กรกฎาคม 2561 ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบความสุขของครอบครัวข้ามรุ่นที่มีสมาชิกย้ายถิ่นไปทำงานในต่างประเทศ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ (1) บ้านน่าอยู่ (2) รู้จักคน และ (3) คนน่ารัก ทั้งสามองค์ประกอบนี้เป็นสิ่งที่ใช้สะท้อนการแสดงออกถึงความสุขของครอบครัวข้ามรุ่น ที่ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมชนบทอีสาน

ABSTRACT

This paper investigates the happiness elements of skipped-generation families in rural north-eastern, Thailand. The qualitative methodological approach was implemented in the study. Data collection was conducted in April - May 2018 and in-depth interview was used as a research instrument to collect data from two groups of key informants, including 1) community leaders, community seniors, and community committees, In total eight persons, and 2) skipped-generation families living in a rural north-eastern region of Thailand, in total twenty families. Data analysis was done by the content analysis method. The study indicated that happiness elements of skipped-generation families in rural north-eastern, Thailand, including 1) Happy Home 2) Happy Health and 3) Happy Heart. So these three elements are reflected the expression happiness of skipped-generation families that living in rural society.

คำสำคัญ: ความสุข ครอบครัวข้ามรุ่น ชนบท

Keywords: Happiness, Skipped-generation families, Rural

¹ Correspondent author: dusayu@kku.ac.th

* นักศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

** รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

*** อาจารย์ประจำ สาขาวิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น



บทนำ

กระแสการย้ายถิ่นของแรงงานไทยในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แรงงานย้ายจำนวนไม่น้อยพยายามหาช่องทางเพื่อเดินทางไปทำงานต่างประเทศ ถึงแม้เป็นช่องทางที่ผิดหรือไม่ถูกก็หมายถึงตามแต่ อันเป็นผลพวงมาจากการเปิดการค้าเสรี และการปรับปรุงระบบสวัสดิการของแรงงานต่างชาติ ทำให้ทิศทางการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศของแรงงานไทยเปลี่ยนไปจากเดิม [1] ประกอบกับในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา แรงงานไทยนิยมเดินทางไปทำงานต่างประเทศเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะแรงงานในชนบทภาคอีสาน [2] ที่คาดหวังการมีงานทำ และมีเงินส่งกลับ ให้ครอบครัวที่อยู่ถิ่นฐานได้ใช้ในชีวิตประจำวัน ดังนั้นการย้ายถิ่นไปทำงานนอกภูมิลำเนาจึงเปรียบเสมือนวิถียังชีพของคนในชนบท ที่ทำให้คนในชนบทสามารถเลื่อนฐานะทางเศรษฐกิจในเชิงเปรียบเทียบกับคนในชุมชนของตนเองได้ [3] อนึ่งการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศของแรงงานมักเป็นแบบสัญญาจ้างงานระยะยาว ทำให้สมาชิกกลุ่มปู่ย่าตายายที่เป็นพ่อแม่ของแรงงานถูกปล่อยให้อาศัยอยู่ร่วมกันสมาชิกกลุ่มหลานที่เป็นลูกของแรงงานตามลำพัง เกิดเป็นครอบครัวอีกหนึ่งรูปแบบที่นักวิชาการเรียกว่า ครอบครัวข้ามรุ่น

การที่สมาชิกกลุ่มปู่ย่าตายายอาศัยอยู่ร่วมกับสมาชิกกลุ่มหลาน โดยปราศจากสมาชิกวัยแรงงานเป็นระยะเวลาอันยาวนาน มักส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ในด้านต่าง ๆ อาทิ ครอบครัวขาดแรงงานสำคัญในการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรของครอบครัว ทำให้รายได้ของครอบครัวลดน้อยลง ประกอบกับการที่ครอบครัวข้ามรุ่นจำเป็นต้องแบกรับภาระหนี้สินจำนวนมาก ที่เกิดจากการลงทุนไปทำงานต่างประเทศของแรงงาน ครอบครัวข้ามรุ่นจึงประสบปัญหาด้านการบริหารจัดการเงินเป็นจำนวนมาก [4] อนึ่งด้วยความแตกต่างระหว่างรุ่นวัยของสมาชิกกลุ่มปู่ย่าตายาย และสมาชิกกลุ่มหลาน ทำให้สมาชิกทั้งสองรุ่นพูดคุยกันน้อยลง เนื่องจากมุมมองและทัศนคติที่ไม่ตรงกัน ภายใต้บริบทของสังคมชนบทอีสานปัจจุบัน [5] ครอบครัวข้ามรุ่นจำเป็นต้องมีวิธีการรับมือหรือจัดการกับปัญหาดังกล่าวเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวข้ามรุ่นสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

บทความวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับความสุข (Happiness) ที่มีการพัฒนาต่อยุคมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยในปัจจุบันแนวคิดความสุขมุ่งเน้นให้คำนิยามหรือการวัดความสุขในสองรูปแบบ คือ (1) แบบภาวะวิสัย เป็นการวัดที่เข้ามาวัดสิ่งที่สังเกตได้ และมีผลลัพธ์ที่สังเกตได้ตรงกัน ไม่ว่าผู้สังเกตจะเป็นใคร เช่น การวัดคลื่นความถี่ของสมอง หรืออัตราการเต้นของหัวใจ นิยมใช้ในสายวิทยาศาสตร์ และ (2) แบบอัตวิสัย เป็นการวัดความสุขที่ขึ้นอยู่กับความรู้สึกส่วนตัวของแต่ละบุคคล เช่น ความสุขส่วนบุคคล ความพึงพอใจในชีวิตของตน นิยมใช้ในงานสายสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ ซึ่งในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้เลือกใช้แนวคิดความสุขของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่มุ่งวัดความสุข 8 ประการผ่านการวัดแบบอัตวิสัย ประกอบด้วย การมีสุขภาพดี การมีอารมณ์คลาย การหาความรู้ การมีคุณธรรม การใช้เงินเป็น การมีครอบครัวดี การมีสังคมดี [6] เนื่องจากตัวชี้วัดดังกล่าวมีความครอบคลุมมิติต่าง ๆ ที่น่าจะมีผลต่อความสุขของครอบครัวข้ามรุ่นในชนบทอีสาน ซึ่งมีความแตกต่างจากงานแนวคิดความสุขของงานวิจัยอื่นๆ เช่น แนวคิดความสุขของ Organization for Economic Co-operation and Development ที่มุ่งเน้นการวัดความสุข 3 ด้านประกอบด้วย ด้านการประเมินความเข้าใจในชีวิตของตนเอง ด้านอารมณ์เชิงบวก และด้านอารมณ์เชิงลบ [7] ซึ่งทั้งสามด้านยังไม่เพียงพอต่อการวัดความสุขทั้งในด้านสังคมและเศรษฐกิจของครอบครัวข้ามรุ่นที่มีผู้ย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ นอกจากนี้ยังมีแนวคิดความสุขที่ถูกนำมาใช้ในประเทศไทยอีกแนวคิดคือ แนวคิดความสุขของกรมสุขภาพจิต ที่มุ่งเน้นการวัดความสุข 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านสภาพจิตใจ ด้านสมรรถภาพของจิตใจ ด้านคุณภาพของจิตใจ และด้านปัจจัยสนับสนุน [8] พบว่าทั้งสี่ด้านข้างต้นนี้ยังครอบคลุมไม่เพียงพอต่อการวัดความสุขของครอบครัวข้ามรุ่นที่มีสมาชิกย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดความสุข 8 ประการของ

สสส. มาใช้เป็นแนวทางในการวิจัยเรื่องความสุขของครอบครัวข้ามรุ่นที่มีสมาชิกย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ เนื่องจากแนวคิดดังกล่าวมีความครอบคลุมและสอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมาที่พบว่า ความสุขของคนในชนบทส่วนใหญ่มาจากเงื่อนไขด้าน สังคมและเศรษฐกิจ เป็นหลัก เงื่อนไขทางด้านร่างกายและจิตใจ ถือเป็นส่วนที่สนับสนุนให้คนในชนบทมีความสุขเพิ่มขึ้น [9]

แนวคิดครอบครัวข้ามรุ่น (Skipped-Generation Family) เป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากแนวคิดครอบครัว แต่เนื่องด้วยสภาพปัจจุบันทำให้โครงสร้างครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป ก่อเกิดเป็นครอบครัวรูปแบบใหม่หลากหลายจำพวก และครอบครัวที่ประกอบด้วยสมาชิกสองรุ่นคือสมาชิกรุ่นปู่/ตา ยาย และสมาชิกรุ่นหลานอาศัยอยู่ร่วมกัน เกิดเป็นครอบครัวข้ามรุ่นก็ถือเป็นหนึ่งในครอบครัวรูปแบบใหม่เช่นกัน [10] ในปัจจุบันโครงสร้างของครอบครัวที่ประกอบด้วยบุคคลสองช่วงวัย คือผู้สูงอายุและเด็กจะมีมากขึ้นในสังคมไทย โดยเฉพาะโครงสร้างของครอบครัวในชนบท เนื่องจากคนในวัยแรงงานอพยพย้ายถิ่นไปทำงานที่อื่น และมักฝากลูกไว้กับพ่อแม่คือปู่ตา ยายให้ช่วยเลี้ยงดูเด็กแทน ผู้ย้ายถิ่นจะทำหน้าที่ในการส่งเงินกลับมาให้ครอบครัว เพื่อเป็นการตอบแทนที่สมาชิกรุ่นปู่/ตา ยาย เลี้ยงดูให้ตนเอง จึงทำให้ครอบครัวในชนบทส่วนใหญ่มีโครงสร้างครอบครัวเพียงสองรุ่นวัย คือรุ่นปู่/ตา ยายและรุ่นหลานอาศัยอยู่ร่วมกัน ในปัจจุบันคำว่าครอบครัวข้ามรุ่นหรือครัวเรือนข้ามรุ่น ถูกนำมาใช้กันอย่างแพร่หลายในงานวิชาการ แต่ในบางครั้งก็ยังมีสับสนปนเปกันอยู่ โดยคำว่า ครอบครัว (Family) และครัวเรือน (Household) มีความหมายที่แตกต่างกันในเชิงวิชาการ แต่ทั้งสองคำนี้ยังมีความเหลื่อมล้ำกันจนแยกขาดจากกันได้ยากในเชิงปฏิบัติ อันเนื่องมาจากกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์และผูกพันกันจะเรียกว่าเป็น ครอบครัว แต่ในบางครั้งจะพบว่า หลายครอบครัวอาศัยและกินอยู่ด้วยกันภายในบ้านหลังเดียวกัน หากเป็นเช่นนั้นจะทำให้ครอบครัวเป็นกลายหน่วยทางสังคมอีกรูปแบบหนึ่งที่เรียกว่า ครัวเรือน ซึ่งในแต่ละครัวเรือนไม่จำเป็นต้องประกอบด้วยคนที่มีความสัมพันธ์กันแบบครอบครัวเสมอไป [10]

ดังนั้นในบทความวิจัยนี้ผู้วิจัยได้เลือกใช้คำว่า “ครอบครัวข้ามรุ่น” เนื่องจากผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลกับสมาชิกรุ่นปู่/ตา ยาย และสมาชิกรุ่นหลาน ซึ่งต้องมีความผูกพันกันทางสายเลือด และมีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน อนึ่งคำว่าครอบครัวยังหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนสองรุ่นกับสมาชิกที่ย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ ซึ่งถือเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการดำรงชีวิตของสมาชิกในครอบครัวข้ามรุ่น อันจะส่งผลต่อความสุขของครอบครัวข้ามรุ่นด้วยเช่นกัน จึงนำมาสู่คำถามการวิจัยที่ว่าครอบครัวข้ามรุ่นที่มีสมาชิกย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ มีองค์ประกอบของความสุขอย่างไร เพื่อให้เข้าใจถึงองค์ประกอบที่ช่วยสร้างความสุขให้กับครอบครัวข้ามรุ่น ให้สมาชิกทั้งสองรุ่นสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ถึงแม้จะมีสมาชิกไม่ครบถ้วนสมบูรณ์

วัตถุประสงค์งานวิจัย

เพื่อศึกษาองค์ประกอบความสุขของครอบครัวข้ามรุ่นในชนบทอีสาน

วิธีการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ในการวิจัยคือ บ้าน โอล ตำบลโอล อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีสถิติการย้ายถิ่นออกนอกภูมิลำเนาเป็นอันดับต้น ๆ ของภาคอีสาน ซึ่งมีความเป็นไปได้ที่จะมีครอบครัวข้ามรุ่นอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ประกอบกับบริบทเชิงกายภาพที่มีแหล่งทรัพยากรอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การอยู่อาศัย ตลอดจนการยังคงความเป็นสังคมชนบทที่มีความเหนียวแน่นของระบบเครือญาติอยู่ ซึ่งเงื่อนไขเหล่านี้น่าจะมีผลต่อองค์ประกอบความสุขของครอบครัวข้ามรุ่น โดยบทความวิจัยนี้มีหน่วยในการวิเคราะห์ 2



ระดับ คือ ระดับครอบครัวและระดับชุมชน ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในระดับครอบครัว คือ ครอบครัวข้ามรุ่นที่มีสมาชิกย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศทุกครอบครัวที่อาศัยอยู่ในบ้านโอดหมูที่ 1, 10 และ 11 รวมทั้งสิ้น 20 ครอบครัว ประกอบด้วย สมาชิกหมู่บ้าน/ตาชาย และสมาชิกหมู่บ้านที่มีอายุ 8-14 ปี เนื่องจากเด็กในวัยดังกล่าวมีพัฒนาการที่รวดเร็ว สามารถตอบโต้ได้ คิดเองได้ ในระดับที่ยอมรับได้ [11] ในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลในระดับชุมชนแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ประกอบด้วย ผู้อาวุโสจากหมู่ที่ 1 และ 10 จำนวน 2 คน เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความรู้ในด้านการเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้นำชุมชน 3 คนจากทั้งสามหมู่ และคณะกรรมการชุมชน 3 คน จากทั้งสามหมู่ รวมทั้งหมด 8 คน เพื่อให้ทราบถึงบริบท ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม อาชีพ การย้ายถิ่น และการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างครอบครัว ที่ทำให้องค์ประกอบความสุขของครอบครัวข้ามรุ่นในชนบท แตกต่างจากครอบครัวรูปแบบอื่น โดยในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้แนวทางการสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือ

กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้ ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ที่มีองค์ประกอบในการวิเคราะห์อยู่ 3 ประการ [12] ประกอบด้วย (1) การจัดระเบียบข้อมูล (Data Organizing) เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลจากสนามแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่ เรียบเรียงข้อมูลให้เป็นสัดส่วน ตามประเด็นคำถามที่สร้างไว้เป็นแนวทาง เพื่อง่ายต่อการนำมาใช้งาน (2) การแสดงข้อมูล (Data Display) ผู้วิจัยได้นำข้อมูลภาคสนามที่จัดหมวดหมู่แล้ว มาเชื่อมโยงกับปรากฏการณ์ความสุขครอบครัวข้ามรุ่นที่มีสมาชิกย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศในสังคมไทย เพื่อให้เห็นถึงองค์ประกอบความสุขของครอบครัวข้ามรุ่นที่อาศัยอยู่ในชนบทอีสาน (3) หาข้อสรุป การตีความ และการตรวจสอบความถูกต้องแม่นยำตรงของผลการวิจัย เพื่อหาข้อสรุปจากปรากฏการณ์ทางสังคม โดยพิจารณาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของครอบครัวข้ามรุ่นในชนบทอีสาน และองค์ประกอบความสุขของครอบครัวข้ามรุ่นที่มีสมาชิกย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ อันจะเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสุขในครอบครัว และทำให้ครอบครัวข้ามรุ่นเข้มแข็งและมั่นคงมากยิ่งขึ้น

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอเป็น 2 ส่วน ได้แก่ (1) บริบทชุมชนและครอบครัวข้ามรุ่น ประกอบด้วยบริบทกายภาพ เศรษฐกิจ และลักษณะครอบครัวข้ามรุ่นในชนบทอีสาน (2) องค์ประกอบความสุขของครอบครัวข้ามรุ่น ประกอบด้วย บ้านนาอยู่ รู้จักคน คนน่ารัก มีรายละเอียดดังนี้

1. บริบทชุมชนและครอบครัวข้ามรุ่น

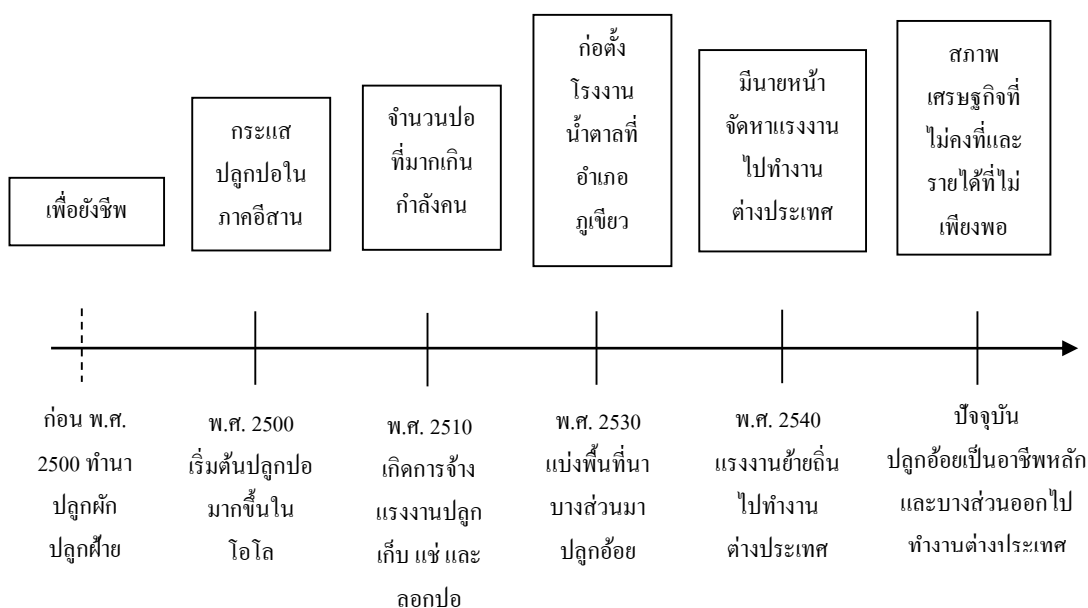
ผลการศึกษาส่วนแรกผู้วิจัยจะนำเสนอ 2 ประเด็นคือ (1) บริบทชุมชน ที่ตั้ง อาชีพ และการดำรงชีวิต (2) ครอบครัวข้ามรุ่นกล่าวถึงการอยู่อาศัยร่วมกันระหว่างคนสองรุ่นภายใต้บริบทสังคมชนบทอีสาน มีรายละเอียดดังนี้

1.1 บริบทชุมชน

บ้านโอด ตำบลโอด อำเภอกู่แก้ว จังหวัดชัยภูมิ ปัจจุบันแยกออกจากกันตามการปกครอง จำนวน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านโอดหมู 1 10 และ 11 บ้านโอดมีลักษณะทางกายภาพเป็นพื้นที่ราบ มีป่าโปร่งและภูเขาสลับกันอยู่โดยรอบ ส่งผลให้สภาพดินในพื้นที่มีลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย เหมาะสมแก่การเพาะปลูกพืชไร่ อีกทั้งยังมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญเรียกว่า หนองแห้ว เป็นแหล่งน้ำที่สำคัญต่อชุมชนอย่างมาก เนื่องจากคนในชุมชนใช้ประโยชน์ทั้งด้านอุปโภค บริโภค และทางการเกษตร ทำให้พื้นที่บ้านโอดมีน้ำใช้เกือบตลอดทั้งปี บ้านโอดหรือชุมชนโอดตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภอกู่แก้วไปทางทิศตะวันออกประมาณ 5 กิโลเมตร สามารถเดินทางมาที่บ้านโอดได้ทั้งทางรถประจำ

ทางที่เดินรถตามแยกทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2187-201 ถนนสาย ผักปัง-บ้านแท่น หรือหากมีความประสงค์จะเดินทางด้วยรถยนต์ส่วนตัว ก็สามารถมุ่งหน้าตามแยกทางหลวงชนบทหมายเลข 4017 ถนนสาย ผักปัง-นกเขาทอง ซึ่งใช้เวลาเดินทางจากอำเภอกูเจียวถึงบ้านโกลประมาณ 8 - 10 นาที

ด้านเศรษฐกิจชุมชนพบว่าเมื่อราวๆ ปี พ.ศ.2500 เริ่มมีการปลูกปอแก้วมากขึ้น เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ปอได้รับความนิยมในอีสาน ทำให้บ้านโกลเปลี่ยนแปลงจากสังคมการผลิตเพื่อยังชีพ กลายเป็นการผลิตเพื่อการพาณิชย์ คนในโกลเริ่มปลูกปอเพื่อขายมากขึ้น บางส่วนมีการจ้างงานกันในชุมชน ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2530 มีการก่อตั้งโรงงานน้ำตาลขนาดใหญ่ในอำเภอกูเจียว ซึ่งถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ ที่ส่งผลกระทบต่ออาชีพและการดำรงชีวิตของคนโกล เกษตรกรหลายคนปรับพื้นที่นาบางส่วนมาทำไร่อ้อย บางคนเลือกที่จะเข้าไปเป็นลูกจ้างในโรงงานน้ำตาล อ้อยจึงกลายเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของโกลนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา แต่อย่างไรก็ตามในช่วงปี พ.ศ. 2540 ราคาอ้อยลดต่ำลงอย่างต่อเนื่อง ทำให้รายได้จากการขายอ้อยเพียงอย่างเดียว ไม่เพียงพอต่อการใช้ชีวิต คนโกลบางส่วนจึงเลือกที่จะย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ เนื่องจากรายได้ดีกว่าประกอบกับช่วงเวลาดังกล่าวมีนายหน้าจัดหาแรงงานจากต่างประเทศ เข้ามาคัดเลือกร่างงานฝีมือไปทำงานในต่างประเทศ คนโกลจึงมีช่องทางในการเดินทางไปทำงานต่างประเทศที่หลากหลาย ทำให้การย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศเป็นเหมือนวิถีชีวิตของคนโกลมาจนถึงปัจจุบัน (ภาพที่ 1)



ภาพที่ 1 เส้นแบ่งช่วงเวลาการประกอบอาชีพของเกษตรกรในบ้านโกล อำเภอกูเจียว จังหวัดชัยภูมิ

1.2 ครอบครัวข้ามรุ่น

ครอบครัวข้ามรุ่นในบ้านโกลส่วนใหญ่เป็นครอบครัวข้ามรุ่นที่มีสมาชิกรุ่นปู่ย่า/ตายายอาศัยอยู่เป็นคู่ โดยเฉพาะครอบครัวข้ามรุ่นที่มีหลานมากกว่าหนึ่งคนมากถึง 11 ครอบครัวในบ้านโกล ในขณะที่ครอบครัวข้ามรุ่นที่มีสมาชิกรุ่นปู่ย่า/ตายายอาศัยอยู่เพียงลำพังมีเพียงครอบครัวเดียว ซึ่งจากครอบครัวข้ามรุ่นทั้งหมด 20 ครอบครัว พบว่าส่วนใหญ่สมาชิกรุ่นปู่ย่า/ตายาย กว่าครึ่งมักจะมีอายุน้อยกว่า 60 ปี ซึ่งยังถือว่าเป็นวัยแรงงานและยังไม่ได้ก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุ มีครอบครัวข้ามรุ่นเพียง 6 ครอบครัวจากทั้งหมด ที่สมาชิกรุ่นปู่ย่า/ตายาย มีอายุมากกว่า 60 ปี แต่ไม่ถึง 70 ปี และมีเพียง 4 ครอบครัวที่สมาชิกรุ่นปู่ย่า/ตายาย มีอายุมากกว่า 70 ปี ส่วนของสมาชิกหลานพบว่า



ครอบครัวข้ามรุ่นส่วนใหญ่มีสมาชิกรุ่นหลานอายุประมาณ 8-14 ปี มากถึง 13 ครอบครัว ที่เหลือเป็นครอบครัวที่มีหลานอายุต่ำกว่า 8 ปี ทั้งหมด นอกจากนี้ยังพบว่าสมาชิกส่วนใหญ่ในครอบครัวข้ามรุ่นมักเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ส่งผลให้ครอบครัวข้ามรุ่นไม่สามารถทำงานที่ต้องการกำลังคนมากได้ ผู้วิจัยจึงสามารถจัดรูปแบบการอยู่อาศัยร่วมกันระหว่างสมาชิกรุ่นปู่ย่า/ตายายและสมาชิกรุ่นหลานทั้งสิ้น 6 รูปแบบ จำแนกตามลักษณะการอยู่อาศัยร่วมกันของครอบครัวข้ามรุ่น ผ่านจำนวนสมาชิกครอบครัวข้ามรุ่นและจำนวนผู้ย้ายถิ่น (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ตารางแสดงลักษณะการอยู่ร่วมกันของครอบครัวข้ามรุ่น จำแนกตามจำนวนสมาชิก

สมาชิกรุ่น ปู่ย่าตายาย	สมาชิก รุ่นหลาน	สมาชิกรุ่นพ่อแม่ที่ย้ายถิ่น ไปทำงานต่างประเทศ	จำนวนรวม
1 คน	1 คน	1 คน	1 ครอบครัว
1 คน	1 คน	2 คน	3 ครอบครัว
1 คน	มากกว่า 1 คน	2 คน	2 ครอบครัว
2 คน	1 คน	2 คน	3 ครอบครัว
2 คน	มากกว่า 1 คน	1 คน	5 ครอบครัว
2 คน	มากกว่า 1 คน	2 คน	6 ครอบครัว
			20 ครอบครัว

ครอบครัวข้ามรุ่นส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือ เกษตรกรรม เนื่องจากมีที่ดินที่เป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษจำนวนมาก และมักจะทำไร่ไถ่เนื่องจากสามารถสร้างรายได้กว่า 80,000 บาทต่อปี สำหรับครอบครัวที่มีที่ดินเพียง 5 ไร่ ขณะที่ครอบครัวข้ามรุ่นบางส่วนที่ขาดแรงงานแต่มีที่ดินจำนวนมาก มักจะแบ่งพื้นที่บางส่วนสำหรับให้คนอื่นเช่า เพื่อนำเงินรายได้มาใช้ซื้อสินค้าจำเป็นในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตามการปล่อยให้สมาชิกรุ่นปู่ย่า/ตายายและสมาชิกรุ่นอาศัยอยู่ร่วมกันนั้น มักเกิดปัญหาในด้านมุมมองและทัศนคติที่ไม่สอดคล้องกัน โดยสมาชิกรุ่นย่าหรือยาย จะมีมุมมองหรือทัศนคติในการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ แตกต่างจากสมาชิกรุ่นปู่หรือตาที่เป็นผู้นำครอบครัว มักจะแสดงพฤติกรรมการเป็นผู้นำผ่านความทะเยอทะยานและฟุ้งเฟ้อ โดยเฉพาะการซื้อรถยนต์หรือเครื่องทุนแรงทางการเกษตร ดังนั้นเมื่อสมาชิกรุ่นหลานต้องการซื้อโทรศัพท์ รถจักรยานยนต์ หรืออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ย่าหรือยายมักจะเป็นคนดู ค่า หรือกล่าวตักเตือนเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากมองว่าไม่มีความจำเป็นและฟุ้งเฟ้อ และหากหลานยังคงคือสิ่งที่ต้องซื้อ ย่าหรือยายมักจะลงโทษด้วยการตี หรือ กักบริเวณ เพื่อให้หลานหยุดความคิดที่จะซื้อสินค้านั้น ในขณะที่ปู่หรือตามักจะสนับสนุนให้หลานซื้อในสิ่งที่ต้องการ

1.3 ครอบครัวข้ามรุ่นกับผู้ย้ายถิ่น

ผู้ย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศถือเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตและความสุขของครอบครัวข้ามรุ่น จากการเก็บข้อมูลกับครอบครัวข้ามรุ่นในโอโล พบว่าครอบครัวข้ามรุ่นส่วนใหญ่มีข้อตกลงกับผู้ย้ายถิ่นก่อนที่จะย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ โดยในการเดินทางไปทำงานต่างประเทศผู้ย้ายถิ่นจะทำการส่งเงินกลับมาให้ครอบครัวที่อยู่ต้นทาง ในขณะที่ครอบครัวต้นทางจำเป็นต้องรับผิดชอบดูแลผู้ย้ายถิ่น อย่างไรก็ตามการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศของสมาชิกรุ่นพ่อแม่มักไม่ได้เป็นไปตามความคาดหวังเสมอไป โดยเฉพาะกลุ่มที่ย้ายถิ่นไปทำงานแบบแบบผิดกฎหมาย หรือที่เรียกกันว่า ผีน้อย ซึ่งแรงงานกลุ่มนี้เมื่อเดินทางไปต่างประเทศปลายทาง

มักจะถูกนายจ้างกดขี่หรือไม่ก็ถูกยกเลิกการจ้างงาน ทำให้แรงงานขาดที่พึ่งและใช้ชีวิตอยู่ในประเทศปลายทางอย่างยากลำบากดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งในบ้านโอดที่กล่าวว่า

“...ลูกสาวก็ไปทำงานเกาหลี ไปแบบท่องเที่ยว ก็ไม่ได้งานดีเหมือนลูกคนอื่นเขาหรอก แต่ก็พอทำได้ ช่วงแรกลูกสาวโทรมาร้องไห้บ่อยมากว่าอยากกลับบ้าน เหนื่อย ท้อ ถูกหักค่าแรงแบบไม่มีเหตุผล แต่ตอนนี้เขาก็ดีขึ้นแล้ว ได้ขยับขยายงาน พอมีเงินส่งกลับมาให้ที่บ้านบ้าง...” (นางละมัย/นามสมมติ) ครอบครัวข้ามรุ่น, 2561: สัมภาษณ์)

นอกจากความยากลำบากของตัวแรงงานแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อครอบครัวข้ามรุ่นที่อยู่ในถิ่นต้นทางด้วย เพราะแรงงานไม่สามารถส่งเงินกลับมาให้ครอบครัวข้ามรุ่นได้ตามที่ตกลงกันไว้ ประกอบกับในช่วงแรกที่แรงงานไปทำงานต่างประเทศ แรงงานจำเป็นต้องใช้เงินลงทุนก่อนข้างสูง การกู้ยืมจากแหล่งเงินกู้ต่าง ๆ จึงเป็นช่องทางที่แรงงานส่วนใหญ่เลือก โดยเฉพาะการกู้ยืมเงินนอกระบบ ครอบครัวข้ามรุ่นที่อยู่ในถิ่นปลายทางจึงต้องแบกรับภาระหนี้สินจำนวนมาก ทำให้บางส่วนจึงเลือกที่จะกู้เงินนอกระบบมาเพื่อผ่อนจ่ายแบบทบหนี้ย่ กล่าวคือยืมเงินจากแหล่งหนึ่งมาชำระอีกแหล่งหนึ่ง เกิดเป็นหนี้แบบซ้ำซ้อนหมุนวนไม่จบไม่สิ้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าครอบครัวข้ามรุ่นส่วนใหญ่คาดหวังเงินส่งกลับจากสมาชิกที่ย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ ซึ่งเงินจำนวนดังกล่าวมากกว่าครึ่งถูกนำมาใช้สำหรับการศึกษาและการดูแลสมาชิกรุ่นหลาน ส่วนที่เหลืออีกครึ่งถูกนำมาใช้สำหรับการลงทุนทำการเกษตร และใช้ซื้อสินค้าในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้เงินอีกส่วนถูกแบ่งสำหรับใช้หนี้ที่แรงงานกู้ยืมไปทำงานต่างประเทศ

2. องค์ประกอบความสุขของครอบครัวข้ามรุ่น

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะอธิบายถึงองค์ประกอบความสุขของครอบครัวข้ามรุ่น 3 ประการ ได้แก่ บ้านน่าอยู่ รู้จักตน คนน่าคบ โดยองค์ประกอบทั้งสามได้มาจากการสัมภาษณ์ครอบครัวข้ามรุ่นจำนวน 20 ครอบครัว ผ่านแนวทางการสัมภาษณ์ที่มีแนวคิดความสุข 8 ประการเป็นต้นแบบ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสุขของครอบครัวข้ามรุ่นที่มีสมาชิกย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ ภายใต้บริบทของสังคมชนบทอีสาน มีรายละเอียดดังนี้

2.1 บ้านน่าอยู่ (Happy Home)

องค์ประกอบด้านนี้ผู้วิจัยพยายามสะท้อนให้เห็นถึงความสุขที่เกิดจากความสัมพันธ์ภายในบ้านของครอบครัวข้ามรุ่น ทั้งความสุขที่เกิดจากการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกรุ่นปู่ย่าตายายและสมาชิกรุ่นหลาน ผ่านการพูดคุยกันระหว่างคนสองรุ่น ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ยากจนเกินไป ประกอบกับสมาชิกในครอบครัวข้ามรุ่นทั้งสองรุ่น ต่างคาดหวังที่จะพูดคุยระหว่างกันอยู่เสมอ ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทุกข์ใจ การปรึกษาเรื่องการเรียน หรือแม้แต่พูดคุยเรื่องในชีวิตประจำวัน ดังนั้นการพูดคุยกันในครอบครัวจึงเป็นเหมือนการสร้างความสุขให้กับครอบครัวข้ามรุ่นที่มีสมาชิกย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งในบ้านโอดที่กล่าวว่า

“...มีครั้งหนึ่งหลานโดนเพื่อนที่โรงเรียนแกล้งเอาหมากฝรั่งติดผม ร้องไห้กลับมาบ้าน ตอนนั้นตาเอน้ำมูกถามหาหมากฝรั่งออกให้ หลานก็ดีใจ และเริ่มคุยให้ฟังว่าทะเลาะกับเพื่อน แต่เพื่อนก็ขอโทษแล้ว ทุกวันนี้เวลาผมมีเรื่องไม่สบายใจหลานมักจะเอามาพูดคุยให้ฟังอยู่ตลอด เหมือนเขาไว้ใจเรา มีเราเป็นที่พึ่ง...” (นายพงษ์/นามสมมติ) ครอบครัวข้ามรุ่น, 2561: สัมภาษณ์)

นอกจากเรื่องการพูดคุยแล้วพบว่าครอบครัวข้ามรุ่นให้ความสำคัญกับการรับประทานอาหารร่วมกันค่อนข้างมาก เนื่องจากในปัจจุบันสมาชิกรุ่นหลานต้องออกไปเรียนและทำกิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนบ่อยครั้ง ทำให้ปู่ย่าตายายต้องรับประทานอาหารเพียงลำพัง อนึ่งเนื่องด้วยสมาชิกรุ่นปู่ย่าตายายบางคนมีอายุมาก ทำให้ลำดับขณะ



รับประทานอาหาร ดังนั้นการที่มีสมาชิกรุ่นหลานอยู่ร่วมรับประทานอาหารด้วยกัน จะทำให้ปู่ย่า/ตายายรู้สึกอุ่นใจและถือเป็นการสร้างความสุขให้กับครอบครัวข้ามรุ่นอีกด้วย

ประเด็นต่อมาคือ การที่สมาชิกรุ่นปู่ย่า/ตายายยอมรับฟังความคิดเห็นของหลาน จะช่วยให้สมาชิกรุ่นหลานกล้าที่จะพูดและให้ความสำคัญกับปู่ย่า/ตายายมากขึ้น อีกนัยหนึ่งยังช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ระหว่างสมาชิกสองรุ่นวัย สมาชิกรุ่นปู่ย่า/ตายายได้ความรู้เรื่องเทคโนโลยีสมัยใหม่ ขณะที่หลานได้เรียนรู้การใช้ชีวิตและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ซึ่งการพูดคุยและแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันนี้ มักจะเกิดขึ้นโดยที่ครอบครัวข้ามรุ่นไม่รู้ตัว และยังเป็นอีกหนึ่งช่องทางในการเสริมสร้างความสัมพันธ์และความสุขในครอบครัวข้ามรุ่นอีกด้วย ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งในบ้านโกลที่กล่าวว่า

“...หนูเคยทะเลาะกับตาและยายบ่อยครั้งค่ะ โดยเฉพาะเรื่องเล่นโทรศัพท์ ตายายไม่เข้าใจสิ่งที่เราเล่นที่เราทำ ฟังแต่คนอื่นมาว่าเล่นแล้วมันจะไม่ดี แต่ก็ไม่ได้บอกว่าไม่ดีอย่างไร แต่มีอยู่ช่วงหนึ่งหนูเปิดข่าวสารคดีให้ตาดูผ่านโทรศัพท์ ตายายชอบมากให้หนูเปิดให้ดูบ่อยๆ ตั้งแต่ตอนนั้นเราก็ก่อนไม่ทะเลาะกับเรื่องนี้อีกเลยค่ะ...” (เด็กหญิงแก้วตา [นามสมมติ] ครอบครัวข้ามรุ่น, 2561: สัมภาษณ์)

ประเด็นสุดท้ายของความสุขด้านบ้านน้าอยู่คือ การที่ครอบครัวข้ามรุ่นสามารถบริหารจัดการเงินที่มีอยู่ได้อย่างเหมาะสม คำว่าบริหารจัดการได้อย่างเหมาะสมในที่นี้คือ การมีรายรับมากกว่ารายจ่าย การไม่กู้หนี้เพิ่มสินเพิ่ม และการมีเงินเก็บเงินออม ผลการวิจัยพบว่าครอบครัวข้ามรุ่นในบ้านโกลมากกว่าครึ่งมีรายจ่ายมากกว่ารายรับ แต่ครอบครัวข้ามรุ่นกลุ่มนี้กลับสามารถบริหารจัดการเงินที่มีอยู่ได้อย่างเหมาะสม และไม่จำเป็นต้องไปกู้หนี้เพิ่มสินเพิ่ม โดยครอบครัวข้ามรุ่นกลุ่มนี้มีการหมุนเวียนเงินผ่านช่องทางต่าง ๆ ทั้งการลงทุน การแปรรูป และการเพิ่มมูลค่า ทำให้ครอบครัวข้ามรุ่นมีเงินเก็บและสามารถเปิดบัญชีเงินฝากไว้ให้สมาชิกในครอบครัวใช้ยามจำเป็นได้ ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งในบ้านโกลที่กล่าวว่า

“...เงินก็ไม่ค่อยมี หนี้ก็เยอะ จะว่าจนก็จนนะแม้ว่าแต่ทำไม่ไม่รู้เรารู้สึกไม่ลำบากเลย พอถึงคราวจะใช้เงินจริงๆมันก็มาเอง เราก็เลือกสิ่งที่จะต้องจำเป็นและต้องใช้ก่อน บางครั้งก็เอาเงินไปหมุน ไปซื้อของมาขายบ้าง ซื้อทองไว้ตั้งกำไรบ้าง แล้วแต่โอกาส พอได้มีเงินใช้เงินเก็บกับเขา ไม่ขัดสนไม่ลำบากถ้าเรารู้จักเก็บจกออม...” (นางลัทธิตา [นามสมมติ] ครอบครัวข้ามรุ่น, 2561: สัมภาษณ์)

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่าความสุขของครอบครัวข้ามรุ่นด้านบ้านน้าอยู่ เกิดจากการที่สมาชิกในครอบครัวข้ามรุ่นพูดคุยกัน เมื่อมีเรื่องไม่สบายใจรับฟังกัน ปรับทุกข์แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน มีความคิดที่จะจัดการเงินที่มีอยู่อย่างเหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นเก็บออมการเพิ่มมูลค่าของเงิน และที่สำคัญคือรู้จักยอมรับและเปิดใจต่อสิ่งใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการยอมรับความคิดของสมาชิกในครอบครัว เพื่อนำความรู้มาเป็นแนวทางที่ทำให้ชีวิตประจำวันมีความสุขเพิ่มขึ้น

2.2 รู้จักตน (Happy Health)

องค์ประกอบด้านนี้ผู้วิจัยพยายามสะท้อนให้เห็นถึงความสุขที่เกิดจากความรู้สึก พฤติกรรม และการแสดงออกของสมาชิกทุกคนในครอบครัวข้ามรุ่น กล่าวคือครอบครัวข้ามรุ่นจะต้องรู้จักภาวะสุขภาพของสมาชิกในครอบครัวเป็นอย่างดี ว่าสมาชิกคนใดเป็นโรคอะไร เพราะมีผลต่อการดำรงชีวิตร่วมกันในครอบครัวข้ามรุ่น โดยเฉพาะครอบครัวข้ามรุ่นที่มีสมาชิกเป็นโรคเรื้อรัง เช่น เบาหวาน ความดันโลหิต หัวใจ ที่ต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษ ฉะนั้นหากครอบครัวข้ามรุ่นรับรู้สถานการณ์การเจ็บป่วยของสมาชิกในครอบครัว มีความเป็นไปได้ที่ครอบครัวข้ามรุ่น

จะสามารถรับมือกับโรคร้ายที่อาจเกิดขึ้นและสามารถจัดการกับปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากโรคร้ายได้อย่างทันท่วงที ทำให้สมาชิกในครอบครัวข้ามรุ่นไม่จำเป็นต้องวิตกกังวลจนเกินไป ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งในบ้านโอโลที่กล่าวว่า

“...ความรู้เรื่องโรคเป็นสิ่งที่เราจำเป็นต้องมีติดตัวไว้ เราต้องรู้ว่าใครในบ้านเราเป็นอะไรบ้าง เพราะอาหารการกินของแต่ละโรคก็ไม่เหมือนกัน เหมือนยายเป็นเบาหวาน ก็กินหวาน กินเค็ม กินเผ็ดไม่ได้ หมอห้าม ตาเป็นเก๊าแกก็กินไก่ไม่ได้ เพราะนั่นเวลาทำกับข้าวก็ต้องทำในสิ่งที่ทุกคนในครอบครัวเรากินได้ ...” (นางละมัย [นามสมมติ] ครอบครัวข้ามรุ่น, 2561: สัมภาษณ์)

ประเด็นต่อมาคือ ประเมินสถานการณ์ด้านสุขภาพของสมาชิกในครอบครัว โดยผู้วิจัยได้ให้หัวหน้าครอบครัวสามารถประเมินระดับความสุขของครอบครัวตนเอง ตามปัญหาสุขภาพของสมาชิกในครอบครัว แบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม (ตารางที่ 2) ได้แก่ กลุ่มแรกคือกลุ่มที่มีโรคประจำตัวเป็นกลุ่มโรคเรื้อรังร้ายแรงและช่วยเหลือตัวเองได้ลำบาก ได้แก่ วัณโรคและมะเร็งต่อมลูกหมาก พบว่าครอบครัวข้ามรุ่นในกลุ่มนี้มีความสุขอยู่ในระดับที่น้อยที่สุด เนื่องจากทุกข์ทรมานจากโรคประจำตัวที่เป็นอยู่ กลุ่มที่สองคือกลุ่มที่มีโรคไม่ร้ายแรงแต่ช่วยเหลือตัวเองได้ลำบาก ได้แก่ เก๊า รูมาตอยด์ พบว่าครอบครัวข้ามรุ่นในกลุ่มนี้มีความสุขอยู่ในระดับน้อย เนื่องจากไม่สามารถเคลื่อนไหวร่างกายได้ตามที่ต้องการ และไม่สามารถออกไปทำงานหารายได้มาให้ครอบครัวได้ จึงรู้สึกว่าตนเองไม่มีคุณค่า กลุ่มที่สามคือกลุ่มที่มีโรคไม่ร้ายแรง ซึ่งสามารถช่วยเหลือตนเองได้ตามปกติ พบว่าครอบครัวข้ามรุ่นในกลุ่มนี้มีความสุขอยู่ในระดับมาก เนื่องจากยังสามารถรับมือกับโรคและใช้ชีวิตได้ตามปกติ กลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มที่ไม่มีโรคประจำตัวและยังคงมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง พบว่าครอบครัวข้ามรุ่นในกลุ่มนี้มีความสุขอยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องจากสามารถใช้ชีวิตได้ปกติ ไม่เป็นโรค และมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์

ตารางที่ 2 ตารางแสดงสุขภาพและระดับความสุขของครอบครัวข้ามรุ่น

กลุ่มที่	ระดับความรุนแรงของโรค	ลักษณะโรคเรื้อรัง	ระดับความสุข
1	รุนแรงมากที่สุด	วัณโรค และ มะเร็งต่อมลูกหมาก	น้อยที่สุด
2	รุนแรงมาก	เก๊า และ รูมาตอยด์	น้อย
3	ควบคุมได้	หัวใจ, ความดันโลหิตสูง และเบาหวาน	มาก
4	ไม่รุนแรง	ภูมิแพ้ และ ไขหวัด	มากที่สุด

นอกจากการรับรู้ ประเมิน และจัดการกับภาวะสุขภาพของสมาชิกในครอบครัวแล้ว ครอบครัวข้ามรุ่นจำเป็นต้องรู้จักการปล่อยวางกับปัญหาต่าง ๆ ที่ไม่สามารถควบคุมหรือจัดการได้ โดยครอบครัวข้ามรุ่นส่วนใหญ่ได้นำคำสอนเรื่อง การปล่อยวาง มาใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะกรณีที่ครอบครัวข้ามรุ่นเกิดปัญหาที่ไม่สามารถรับมือได้ เช่น โดนคนแอบเผาไร่อ้อย ทำให้ผลผลิตเสียหาย การปล่อยวางจึงเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดที่ครอบครัวข้ามรุ่นเลือกใช้ เพราะถือเป็นช่องทางในละทิ้งความทุกข์ ครอบครัวข้ามรุ่นมองว่าการสร้างความสุขนอกจากจะสร้างได้จากสิ่งต่าง ๆ รอบตัวของครอบครัวข้ามรุ่นแล้ว การละทิ้งความทุกข์หรือหลีกเลี่ยงสิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์ ถือเป็นอีกหนึ่งช่องทางในการสร้างและเพิ่มความสุขให้กับครอบครัวข้ามรุ่น ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าความสุขของครอบครัวข้ามรุ่นด้านรู้จักตน เกิดจากการที่ครอบครัวข้ามรุ่นสามารถประเมินสถานการณ์ด้านสุขภาพของสมาชิกในครอบครัวได้ สามารถจัดการกับปัญหาสุขภาพในครอบครัว รู้จักปล่อยวางหากเจอปัญหาที่ไม่สามารถจัดการได้ โดยตระหนักถึงข้อจำกัดของครอบครัว เพื่อให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข



2.3 คนนำคบ (Happy Hub)

องค์ประกอบด้านนี้ผู้วิจัยพยายามสะท้อนให้เห็นถึงความสุขที่เกิดจากการกระทำของสมาชิกในครอบครัวข้ามรุ่นที่แสดงหรือกระทำต่อบุคคลอื่น จนกลายเป็นที่ชื่นชอบของผู้อื่น กล่าวคือครอบครัวข้ามรุ่นได้นำหลักธรรมคำสอนที่เรียกว่า มรรค 8 และสังกหัตถ์ 4 มาใช้ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เพื่อให้ผู้อื่นสบายใจและมีความสุข ทั้งสองฝ่าย โดยการไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือไม่ถูกผู้อื่นเบียดเบียน ซึ่งมีความสอดคล้องกับ หลักสัมมาสังกัปปะและสัมมาสัมมัตตะ ที่ว่าด้วยการมีความคิดที่ถูกต้อง ไม่โลภ โกรธ หลง เข้าถึงความไม่พยายาพ ไม่ฆ่า ไม่เบียดเบียน ไม่ลักทรัพย์ผู้อื่น ซึ่งคำว่าเบียดเบียนในความหมายของครอบครัวข้ามรุ่นนัยถึง การที่ครอบครัวข้ามรุ่นไม่กล่าวร้ายหรือนินทาผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน คนในชุมชน หรือบุคคลอื่น ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์หรือไม่มีความสัมพันธ์กับครอบครัวข้ามรุ่นก็ได้ เพราะการกล่าวร้ายหรือนินทาผู้อื่นเป็นสิ่งที่ป็นอกุศลและถือเป็นการทำร้ายผู้อื่นทางวาจา อันจะส่งผลให้ผู้อื่นเดือนร้อนในภายหลัง สอดคล้องกับหลักสัมมาวาจา ที่ว่าด้วยการเว้นจากการพูดเท็จ พูดพยายาพ พูด ส่อเสียด และพูดเพื่อเจ็บ ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งที่ว่า

“...การนินทานั้นมี 2 แบบคือ แบบทำร้ายผู้อื่นกับนินทาเอาสนุก จริงๆเราต้องยอมรับว่าทุกคนก็ต้องเคยนินทาคนอื่นแหละ ไม่ว่าจะนินทาเอาสนุกปากหรือนินทาว่าร้าย จนถึงขั้นทำให้ผู้อื่นเสียชื่อเสียง แต่ตัวแม่เองทุกวันนี้มองแบบบวก คือแม่มองว่าคนที่เขานินทาเราคือคนที่สนใจเรา เขาอยากรู้เรื่องความเป็นไปในชีวิตเรา เพราะมันเป็นเรื่องเหมือนแรงผลักดันให้เราพยายามทำอะไรที่ดี เพื่อเป็นตัวอย่างให้คนอื่น พอมองแบบนี้แล้วชีวิตเราก็มีความสุขสินะ...” (นางส้ม [นามสมมติ] ครอบครัวข้ามรุ่น, 2561: สัมภาษณ์)

ในขณะที่ครอบครัวข้ามรุ่นอีกจำนวนหนึ่งได้ยึดเอาหลักสังกหัตถ์ 4 เป็นแหล่งยึดเหนี่ยวและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ปฏิบัติตนตามบรรทัดฐานที่สังคมตั้งไว้ โดยการที่ครอบครัวข้ามรุ่นรู้จักตอบแทนผู้อื่น ไม่ว่าจะด้วยสิ่งของหรือตอบแทนด้วยสินน้ำใจ สอดคล้องกับหลักวาจา ที่มุ่งเน้นการให้ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ การให้ทานให้เพื่อขจัดกิเลส อนึ่งครอบครัวข้ามรุ่นยังมองว่าการกล่าวขอบคุณ ล้วนถือเป็นการตอบแทนผู้อื่นทั้งสิ้น การรู้จักบุญคุณ สอดคล้องกับหลักปิยวาจา ที่มุ่งเน้นการพูดคำสุภาพ อ่อนหวาน เพื่อให้เกิดความสมานสามัคคี ไม่พูดในสิ่งที่คนฟังเกลียด แต่พูดในสิ่งที่คนฟังชอบ

นอกจากนี้การที่สมาชิกในครอบครัวมีความซื่อสัตย์และเที่ยงตรง ทำให้ครอบครัวข้ามรุ่นได้รับความไว้วางใจจากคนในชุมชนในการทำงาน และจ้างงาน ทั้งยังทำให้สมาชิกในครอบครัวข้ามรุ่นรู้สึกมีคุณค่า เมื่อตนเองได้รับความไว้วางใจจาก ให้ดูแลสมุดบัญชีเงินแม่บ้านของชุมชน ที่จะต้องเก็บทุกเดือน เนื่องจากตนเองเป็นคนไม่คดโกง ซื่อสัตย์ สามารถดูแลรักษาเงินส่วนรวมได้ ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งที่ว่า

“...เพราะเราเป็นคนตรง ไม่โกง จะเรียกว่าซื่อสัตย์ได้ไหมนะ เดิมทีเราก็เป็นยายแก่ๆ ที่ไม่มีอะไรเลย ช่วง 10 ปีก่อน ผู้ใหญ่บ้านได้วานให้แม่เป็นคนถือบัญชีและทำเงินแม่บ้านของชุมชน เราก็ได้ฝึกสมอง ได้คิด ได้ลงมือทำ อาจจะด้วยเราเป็นคนไม่เคยโกงใคร ก็ได้รับหน้าที่นี้มาสิบกว่าปีแล้ว เราไม่จำเป็นต้องป่าวประกาศว่าเราดี คนอื่นเราจะเห็นและไว้วางใจเราเอง เราจะกลายเป็นคนที่มีคุณค่าในสังคม...” (นางอรัญญา [นามสมมติ] ครอบครัวข้ามรุ่น, 2561: สัมภาษณ์)

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการที่ครอบครัวข้ามรุ่น ไม่ถูกเบียดเบียนและไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่นินทาหรือทำร้ายผู้อื่น มีความตั้งใจมั่นในทางที่ถูกต้อง มีกุศลจิตในในอารมณ์อันใดอันหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่านทั้งกาย วาจาและจิตใจ

พึงระลึกอยู่เสมอว่าตนกำลังทำอะไรอยู่ มุ่งเน้นการทำดีละเว้นความชั่ว เป็นเสมือนสิ่งเหนี่ยวนำจิตใจของสมาชิกในครอบครัวข้ามรุ่น ให้รู้จักตอบแทนผู้อื่นเมื่อถูกผู้อื่นมาช่วยเหลือ รู้จักตอบแทนบุญคุณผู้มีพระคุณ รวมถึงการรู้จักกตัญญูต่อบุพการีที่คอยเลี้ยงดูจนเติบโต สิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้ครอบครัวข้ามรุ่น ที่มีเพียงสมาชิกรุ่นปู่ย่าตายายและสมาชิกรุ่นหลาน สามารถอาศัยอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ทั้งยังทำให้ครอบครัวข้ามรุ่นเป็นที่รักของคนรอบข้าง คนในชุมชน ผู้คนยินดีที่จะหยิบยื่นโอกาสและความช่วยเหลือให้เสมอ ซึ่งเป็นอีกหนึ่งช่องทางในการสร้างความสุขของครอบครัวข้ามรุ่นในชนบทอีสาน

สรุปผลการวิจัย

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา องค์ประกอบความสุขของครอบครัวข้ามรุ่นในชนบทอีสาน ซึ่งจากการสัมภาษณ์ครอบครัวข้ามรุ่นทั้งหมด 20 ครอบครัวใน ตำบลโพนโละ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ พบองค์ประกอบความสุขของครอบครัวข้ามรุ่น 3 ประการ ได้แก่

(1) บ้านน่าอยู่ เกิดจากการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในครอบครัวข้ามรุ่น ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกในครอบครัวข้ามรุ่นพูดคุยกัน รับประทานอาหารร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน สามารถบริหารจัดการเงินที่มีอยู่อย่างเหมาะสม รู้จักเปิดใจรับสิ่งใหม่ ๆ เพื่อนำความรู้มาทำให้ชีวิตประจำวันมีความสุข จึงอาจกล่าวได้ว่าองค์ประกอบด้านนี้เป็นด้านที่สำคัญที่สุดของครอบครัวข้ามรุ่น เนื่องจากการแสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกทั้งสองรุ่น ที่ต้องพบเจอกันอยู่ทุกวัน หากสมาชิกทั้งสองรุ่นมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน จะทำให้บ้านกลายเป็นสถานที่ที่น่าอยู่และมีความสุขที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องความสุขในชีวิตของประชาชนใน โครงการบ้านมั่นคงของรัฐบาล (ชุมชนมารดาเมือง) กับชุมชนพรหมมา จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่พบว่าความสุขด้านครอบครัวถูกประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด โดยคะแนนส่วนใหญ่อยู่ที่การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในครอบครัว การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและรับฟังซึ่งกันและกัน ถือเป็นสิ่งที่ทำให้ครอบครัวมีความสุขมากขึ้น [13]

(2) รู้จักตน เกิดจากการที่ครอบครัวข้ามรุ่นประเมินและจัดการกับสุขภาพของสมาชิกในครอบครัวได้ รู้จักปล่อยวางเมื่อเจอปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ โดยตระหนักถึงข้อจำกัดของครอบครัว ซึ่งองค์ประกอบด้านนี้เป็นด้านที่ครอบครัวข้ามรุ่นให้ความสำคัญเป็นอันดับที่สอง เนื่องจากครอบครัวข้ามรุ่นมองว่า หากสมาชิกในครอบครัวมีสุขภาพดี ก็จะสามารถออกไปทำงาน ใช้ชีวิตได้อย่างปกติ ในขณะที่ครอบครัวข้ามรุ่นบางครอบครัวที่มีสมาชิกเจ็บป่วย มักจะตระหนักถึงข้อจำกัดของสมาชิกได้ดี ทำให้ครอบครัวข้ามรุ่นสามารถมีความสุขได้ ภายใต้ข้อจำกัดทางร่างกาย สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องความสุขสบายและปัจจัยคัดสรรที่มีความสัมพันธ์กับความสุขสบายของผู้ป่วยสูงอายุระยะฟัสด์ โดยได้รับยาทางช่องน้ำไขสันหลัง ที่พบว่าภาวะสุขภาพของผู้ป่วยมีความสัมพันธ์กับระดับความสุข เมื่อผู้ป่วยมีอาการรุนแรงมากขึ้นจะทำให้ความสุขลดลงอย่างเห็นได้ชัด อย่างไรก็ตามผู้ป่วยบางรายที่สามารถยอมรับสภาพร่างกายของตนเองและรู้จักปล่อยวาง กลับมีระดับความสุขที่เพิ่มสูงขึ้น [14]

องค์ประกอบสุดท้าย คือ (3) คนน่ารัก เกิดจากการที่สมาชิกในครอบครัวข้ามรุ่นรู้จักยืมให้ผู้อื่น ไม่นินทาว่าร้ายหรือคดโกงผู้อื่น มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อผู้อื่นต้องการ ซึ่งตั้งอยู่บนความสามารถในการจัดการของครอบครัวข้ามรุ่น เพื่อให้ครอบครัวข้ามรุ่นเป็นที่รักของคนอื่น สามารถสร้างรอยยิ้มและความสุขให้ผู้อื่นได้ สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องความสุขจากการพึ่งตนเองในบั้นปลายชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนชนบท อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดเลย ที่พบว่าผู้สูงอายุในชนบทส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว เพื่อให้ตนเองสามารถช่วยเหลือตัวเองและพึ่งตนเองได้ อีกทั้งยัง



สามารถสร้างคุณประโยชน์ให้กับชุมชน เพื่อให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองคุณค่า [15] สามารถใช้ชีวิตอยู่ภายใต้บริบทของสังคมชนบทอีสาน ที่ยังคงความเป็นสังคมที่ช่วยเหลือกันได้อย่างมีความสุข

กิตติกรรมประกาศ

ในการเขียนบทความวิจัยเรื่อง องค์ประกอบความสุขของครอบครัวข้ามรุ่นในชนบทอีสาน ผู้วิจัยขอขอบคุณ ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตคนวัยแรงงาน คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่ได้ให้ทุนอุดหนุนการทำวิจัยครั้งนี้ ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.คุษฎี อายุวัฒน์ อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ที่คอยให้คำปรึกษาและชี้แนะแนวทางในการทำวิจัยและเขียนบทความในครั้งนี้ ขอขอบพระคุณ ดร.วิชชา ณรงค์ชัย อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่คอยสนับสนุนและเสนอแนะแนวทางในการทำวิจัย ตลอดจนข้อชี้แนะในการลงพื้นที่วิจัย ขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์ประเด็นต่างๆ งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

1. Niyomsilpa S. Change of Migration Patterns in Asia: Towards Regional Economic Integration. in Punpuing, S. and Sunpuwan, M., 1st ed. Thailand's Population in Transition: A Turning Point for Thai Society. Nakhonpathom: Institute for Population and Social Research: Mahidol University; 2011, p. 67-84.
2. National Statistics Office. The 2016 Report. Bangkok: National Statistics Office, Ministry of Digital Economy and Society; 2016.
3. Ayuwat D. The fee setting for Thai labourers working abroad. International Business Management. 2015; 9(3): 232-238. Thai.
4. Boonkwang P. Household Security of Isan Migrant Workers Working Abroad. Nakhon Phanom University Journal. 2017; 7(2): 108-115. Thai.
5. Narongchai W. Patterns of Co-resident of Skipped-generation in Isan Migrant Family [MA thesis]. Khon Kaen: Khon Kaen University; 2011. Thai.
6. Wasanthanarat C. Organization of Happiness in 8 Perspectives. Folk Doctor Journal. 2008; 30(349): 18-25. Thai.
7. Organization for Economic Co-operation and Development. OECD Guidelines on Measuring Subjective Well Being. Paris: OECD; 2013. 139 p.
8. Department of Mental Health. Happiness Guidelines in the provincial level; 2011. 16 p.
9. Sonman K. The Factors of Worker Migration in the Republic of Korea and the Pattern Relationship between Workers and Relatives. Journal of language, religion and culture. 2013; 2(2): 167-180. Thai.
10. Potisita C. Thai Family in the Social and Population Transitions. Journal of Population and Social Studies. 2011; 3(1): 23-41. Thai.
11. Jampaklay A, Vapattanawong P, Tangchonlatip K, et al. Children Living Apart from Parents due to Internal Migration: CLAIM. 1st ed. Nakhonpathom: Institute for Population and Social Research:: Mahidol University; 2013, p. 8-9.



12. Miles B, Huberman AM. Qualitative data analysis: An expanded sourcebook. 2nd ed. Thousand Oaks, CA: Sage Publications; 1994.
13. Piromkipuk K. Happiness of people between mandamunkong community and promma community Chachoengsao Province [MA thesis]. Chonburi: Burapha University; 2014. Thai.
14. Khamwong C. Comfort and its selected factors related to comfort of elderly patients undergone operation with spinal anesthesia [MSc thesis]. Chonburi: Burapha University; 2014. Thai.
15. Jundaharn M. The Happiness Obtained from Self-Reliance Practice in the Latest Stage of Life of Elderly People in Rural Communities of Phu Ruea District, Loei Province [MA thesis]. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University; 2015. Thai.